

אחאב-בין אוהב לעוכר ישראל

עידן בוסקילה

הקדמה

במאמר זה ננסה בעז"ה לברר את דמותו של אחאב בן עמרי ולפרוס את דמותו לכל הצדדים בלי לקפח שום צד באישיותו ופעלו. אין אני מתיימר לחדש חידושים לגבי אישיותו אלא לנסות לרדת לעומקם של דברי חז"ל המתייחסים לאחאב, לטוב ולמוטב, ולנסות לבנות מעין פסיפס שיצייר לנו את דמותו של אחד מהבולטים במלכי ישראל. ויהי רצון שלא יארע דבר תקלה על ידי, שלא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא.

מבוא

אחאב מולך על ישראל בשנת שלושים ושמונה לאסא מלך יהודה, 3021 שנה לבריאת העולם. הוא מלך עשרים ושתיים שנה. היו לו שבעים בנים בשומרון, ושבעים ביזרעאל¹. אחאב מתואר בתור הרשע שבמלכי ישראל - "ויעש הרע בעיני ה' מכל אשר לפניו"² - "אמר ר' יוחנן: קלות שעשה אחאב כחמורות שעשה ירבעם"³. אחאב לוקח לאישה את איזבל בת אתבעל מלך צידון.

בימיו התקיימה שבועת יהושע - "ארור האיש אשר יקום ובנה את העיר הזאת את יריחו. בבכורו ייסדנה ובצעירו יציב דלתיה", כאשר חיאל בית האלי בנה את יריחו ואיבד את כל בניו⁴.

בימיו הנביא הוא אליהו, שיוצא למאבק גלוי מול העבודה הזרה שהקים אחאב בארץ. אליהו עוצר את השמים ואין טל ומטר בארץ למשך שלוש שנים. הקב"ה שולח את אליהו להתמודד מול נביאי הבעל בהר הכרמל, שם קרבנם של נביאי הבעל לא מתקבל

1. אסתר רבה א, יב.

2. מלכים א' טז, ל.

3. סנהדרין ק"ב ע"ב. הסיבה שבכל זאת תלה הכתוב את ההשוואה לירבעם בכל תאורי רשעותם של מלכי ישראל היא שירבעם היה ראשון לקלקלה ולא דווקא רשע יותר (ע"פ הגמרא, שם).

4. "בימיו בנה חיאל בית האלי את יריחו ולא חיאל מיהושפט, ויריחו משל בנימין ולמה נתלה באחאב? אלא שתולין חובה בחייב" (תוספתא סנהדרין י"ד, ז')

וקורבנו של אליהו מתקבל על ידי הקב"ה ונעשה שם קידוש ה' גדול. העם רדף אחרי נביאי הבעל ואליהו הרגם. הקב"ה שולח את אליהו להחזיר את הגשם, אך למרות הכל, בסופו של דבר לא שב העם בתשובה והמשיך בעקבות מלכו לעבוד עבודה זרה. בשנות מלכותו של אחאב היו שלוש מלחמות עם בן הדד מלך ארם. בשנים מהן נעשו ניסים, ועל אף הנחיתות ניצח עם ישראל את ארם (בזכות מה זכה אחאב לנצח במלחמות הללו יבואר להלן). אחאב רצה להימנע מהמלחמה הראשונה והיה מוכן לתת את הכל לבן הדד חוץ מ"מחמד עיניו", ומבארים חז"ל שמחמד עיניו - זו התורה! אחאב כורת ברית עם בן הדד לאחר המלחמה השניה, מתוך רצון להשכיח שלום בארץ, דבר שהתגלה בהמשך כטעות טקטית למרות כוונתו הטובה של אחאב. בין המלחמה השניה לשלישית עשה אחאב את המעשה שחרף את גורלו⁵ - אחאב חומד את הכרם של נבות היזרעאלי ומבקש אותו ממנו. כאשר נבות מסרב, אחאב הולך לביתו סר וזועף, איזבל אשתו גוערת בו על כך וטוענת שמלך צריך להראות את חוזק שלטונו, ומחליטה להעליל על נבות עלילת דם, על כך שהוא קילל את המלך ואת האלוקים וע"י שני עדי שקר נבות מואשם ונסקל. אחאב רואה את כל זה ואינו מתנגד לעיוות הדין, ומיד לאחר סקילתו של נבות, אחאב לוקח את הכרם לעצמו. בשתיקתו הוא בעצם מבטא את זה שהוא לא מתנגד לרצח, אלא להפך. אז באה אליו תוכחת אליהו: "הרצחת וגם ירשת!"⁶ ומודיע לו הנביא את סופו המר, שלא ישאר ממנו זרע בשלטון והכלבים ילקקו את דמו. ברגע שאחאב שומע את התוכחה הוא עושה תשובה. במדרש (פרקי דרבי אליעזר, פרק מ"ג) מתוארת תשובתו של אחאב, שיהושפט מלך יהודה היה נותן לו ארבעים מלקות בכל יום, שלוש פעמים, וכל ימיו היו בצום ותפילה והיה עוסק בתורה ולא חזר על מעשיו הרעים. הקב"ה מודיע לאליהו שבעקבות תשובתו של אחאב הוא לא יביא את הרעה על ביתו בימיו, אלא בימי בנו. במלחמה השלישית אחאב מצטייר בתור מנהיג אמיתי, כאשר לאחר שהוא נפגע ומדמם למוות הוא נשאר למות במרכבה כדי שלא יראו העם שמלכם נפגע, ואז תיפול רוח העם והעם יובס במלחמה.

5. ע"פ הגמרא בסנהדרין (ק"ב ע"ב) אחאב מהנה תלמידי חכמים מנכסיו לפיכך כיפרו לו על חצי מעוונותיו ומה שהכריע את הכף לחובה היה רצח נבות. (וכן ברמב"ם הל' רוצח ושמירת הנפש פ"ד ה"ט).

6. מלכים א' כא, יט.

מיהו אחאב? האם עובד עבודה זרה אשר חטא והחטיא את הרבים או מלך שדואג לכבודו של עם ישראל, מכבד את התורה ומהנה תלמידי חכמים מנכסיו?

אחאב בתור מלך ישראל

כאשר אנו ניגשים לדון בדמותו של אחאב בתור מלך ישראל אנו מוצאים מלך שדאג לכבודו של העם. מלך ששואף להפוך את העם למעצמה כלכלית (ויש גם דעות שהצליח בזה, יובאו להלן).

מעיון בפשט הפסוקים עולה דבר מעניין. ישנם מקומות שבהם אחאב נזכר בשמו וישנם מקומות שהוא מוזכר בתור "מלך ישראל", כאשר הכינוי חוזר בצורה עקשנית לכאורה, במיוחד בפרק כב שם כמעט לא מוזכר השם "אחאב" אלא רק "מלך ישראל". מחלוקת הפסוקים לפי המקומות שבהם הוא מוזכר, בכל אחד מהכינויים, עולה לנו נתון מעניין: כלפי פנים, כלומר במדיניותו כלפי העם הוא מוזכר בתור "אחאב", וכלפי חוץ, כלומר במאבקיו מול ארם הוא מוזכר בתור "מלך ישראל"⁷. מתברר איפה, שיש לחלק בין הנהגותיו של אחאב כלפי עמו לבין הנהגותיו כלפי חוץ, שם הוא שומר בקנאות על כבודו של העם.

מדיניות הפנים של אחאב

מדיניות חברתית:

חז"ל מספרים שדורו של אחאב היה דור מאוחד, בלא תככים פנימיים: "דורו של אחאב כולן עובדי עבודה זרה היו ועל ידי שלא היו בהם דילטורין [לשון הרע ורכילות] היו יוצאין למלחמות ונוצחין"⁸.

המדרש אומר במפורש שהדור היה עובד עבודה זרה, זאת אומרת שהיה להם פגם במצוות של "בין אדם למקום", ופגם יסודי באמונה, ("עד מתי אתם פוסחים על שני הסעיפים אם ה' הוא האלוקים לכו אחריו ואם הבעל לכו אחריו"⁹ אולם על מצוות שבין אדם לחברו הם שמרו, דבר שגרם ליסוד חברה מאוחדת. ברם, קשה מאוד להעריך אם אחאב הוא זה שגרם לגיבוש העם או שאחדות זו באה מתוך העם עצמו.

7. עיין ב"דעת מקרא" בסיכום דמותו של אחאב.

8. ויקרא רבה פרשה כ"ו.

9. מלכים א' יח, כא.

מדיניות כלכלית:

כמו שהזכרנו לעיל, ישנן דעות שאחאב הצליח להפוך את ממלכת ישראל למעצמה עולמית: "תנו רבנן: שלושה מלכים שלטו בכיפה ואלו הן: אחאב, נבוכדנצאר ואחשורוש. אחאב דכתיב: חי ה' אלוקיך אם יש ממלכה אשר לא שלח אדוני שם לבקשך"¹⁰, משמע שאחאב היה אחד משלושת המלכים ששלטו בכל העולם!¹¹ מספר הילקוט שמעוני (מלכים א', טז, ס"י רז): "אמרו לא היה עשיר כאחאב בן עמרי ומאתים שלושים ושנים מלכים עבדו אותו".

אחאב גם בנה את הארץ: "וְכָל אֲשֶׁר עָשָׂה וּבֵית הַשֵּׁן אֲשֶׁר בָּנָה וְכָל הָעָרִים אֲשֶׁר בָּנָה הֲלֹא הֵם כְּתוּבִים עַל סֵפֶר דְּבָרֵי הַיָּמִים לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל"¹². את החינוך לבנין הארץ מסתבר שהוא קיבל בבית, מאביו עמרי - "א"ר יוחנן מפני מה זכה עמרי למלכות? מפני שהוסיף כרך אחד בישראל"¹³.

מדיניות שלטונית:

התשובה לשאלה אם אחאב היה מנהיג חזק או חלש איננה ברורה. מצד אחד הוא עושה פעולות שמציירות אותו בתור מלך חזק כלפי העם. הוא משתף את העם והזקנים בהחלטות שלו ולא מקבל החלטות רק על דעת עצמו. הוא מתייעץ איתם לגבי היציאה למלחמה עם בן הדד והם מייעצים לו לצאת למלחמה - "וַיִּקְרָא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל לְכָל זִקְנֵי הָאָרֶץ וַיֹּאמֶר דַּעוּ נָא וְרָאוּ כִּי רָעָה זֶה מִבְּקֶשׁ כִּי שָׁלַח אֵלַי לְנָשִׁי וּלְבָנֵי וּלְכַסְפֵּי וְלִזְהָבֵי וְלֹא מִנְעַתִּי מִמֶּנּוּ. וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו כָּל הַזִּקְנִים וְכָל הָעָם אֵל תִּשְׁמַע וְלֹא תֵאבְּהוּ"¹⁴. ההתייעצות עם הזקנים מעידה על אחאב שהוא פתוח מאוד ומוכן לשמוע את רצון העם. אין הוא מלך שכופה את דעתו על העם אלא לכאורה, מלך שיורד אל העם ומתייעץ בזקניו. כאשר אליהו מזמין אותו להתמודדות בהר הכרמל הוא לא מראה שום סימן התנגדות

10. מגילה י"א, ע"א.

11. אמנם ישנה גם דעה נוספת אותה מייצגים הרלב"ג והרד"ק על (מלכים א' יח, ז): "...לא כדברי האומר שמלך בכיפה והנה בארץ ישראל כולה לא מלך איך מלך בכל העולם? והנה היו לו מלחמות ומלך ארם לקח ערים ממנו..." (לשון הרד"ק במקום), ומסתבר שהדעות חלוקות בדבר.

12. מלכים א' כב, לט.

13. סנהדרין ק"ב, ע"ב.

14. מלכים א' כ, ז - ח.

ואפילו נראה שהוא מעוניין בהתמודדות, שכן הוא מכריח את נביאי הבעל להגיע להר הכרמל¹⁵. לכאורה כלפי העם, אחאב הוא מלך ששולט אך אינו מדכא את העם. אולם, בהתבוננות בדברי חז"ל מצטיירת לנו תמונה אחרת: "בימי אחאב ובימי יהושפט היו ישראל נפוצים על ההרים כצאן אשר אין להם רועה"¹⁶. בנוסף, בפרשיית כרם נבות, מצטייר אחאב בתור חלש אופי. במקום להראות מנהיגות ועוצמה של מלך, הוא מתקפל והולך סר וזעף אל ביתו.

אחאב כלפי אלוקיו

בניגוד לדמותו של אחאב בתור מלך, שם הוא מצטייר לנו בתור מלך לאומי שמקנא לכבודו של עם ישראל, בתור אדם פרטי הוא היה רשע יותר מכל המלכים אשר לפניו. ישנם מדרשי חז"ל רבים המתארים את רשעותו של אחאב - "אין" לך כל תלם ותלם בארץ ישראל שלא העמיד עליו אחאב עבודת כוכבים והשתחוה לה... אחאב כפר באלוהי ישראל לפיכך אין לו חלק באלוהי ישראל... אמר ר' לוי שהיה קודר אזכרות וכותב עבודת כוכבים תחתיהן" (סנהדרין ק"ב, ע"ב).

רבי יהודה הלוי בספר הכוזרי¹⁷ מבדיל בין סיעת ירבעם לסיעת אחאב. הוא מסביר כי סיעת ירבעם עשו את מעשיהם לשם שמים. הם אמנם טעו במעשיהם, אבל כוונתם היתה רצויה¹⁸. סיעת אחאב, לעומת זאת, היו נביאים לבעל - וזו הרי עבודה זרה מוחלטת.

אחאב הוא אדם חלש אופי. מצד אחד, אין ספק שזוהי תכונה רעה: "רַך לֹא הָיָה כְּאַחָאָב אֲשֶׁר הִתְמַכֵּר לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי ה' אֲשֶׁר הִסְתָּה אֹתוֹ אִיזָבֵל אִשְׁתּוֹ"¹⁹, ומוסיף המדרש (אליהו רבה [איש שלום] פרשה י'): "...ומי גרם לאחאב שיאבד מן העולם הזה ומן העולם הבא ואבדו בניו עמו, אמרו, איזבל אשתו". מצד שני, בעקבות תכונה רעה זו ישנו מקום לדון לכף זכות את כל מעשיו הרעים של אחאב כי אין זה מצד רשעות בלבד אלא בשל העובדה שהוא נגרר אחרי איזבל, שכן מצינו בירושלמי בסנהדרין (פ"י ה"ב)

15. עיין מצודת דוד (יח, כ): "...אבל הנביאים לא באו עד אשר קבצם המלך... ולא נביאי האשרה כי איזבל לא הניחתם ללכת שמה..."

16. ספרי, דברים, ש"ד ד"ה משיב משה.

14. ספר הכוזרי, מאמר רביעי סי' יד.

15. בדומה להסברו של ריה"ל לחטא העגל שגם שם היתה זו עבודה זרה בתור אמצעי להתקרב לקב"ה. עיין מאמר ראשון סימן צז ואין כאן המקום להאריך.

16. מלכים א' כא, כה.

שם מסופר על רבי לוי שדרש במשך שישה חודשים את הפסוק הזה לרעה: "רק לא היה כאחאב אשר התמכר לעשות הרע בעיני ה'", בא לו אחאב בחלום ושאל אותו מה חטאתי לך? וכי יש לך רק את תחילת הפסוק ולא את סופו?! - "אשר הסתה אותו איזבל אשתו", דרש אותו במשך שישה חודשים לשבח.

אחאב מתגלה בתור אדם פסיבי שהולך אחרי אשתו ולא בתור אדם היודע לעמוד על דעותיו²⁰. אחאב הוא במידה מסוימת אדם לא החלטי, הוא בעל שני צדדים באישיות שסותרים זה את זה. מסתבר שזוהי הייתה תכונת הדור כולו, שכן אליהו כאשר מוכיח את העם על הר הכרמל קורא להם: "...עַד מָתַי אֲתֶם פֹּסְחִים עַל שְׁתֵּי הַסְּעָפִים אִם ה' הֶאֱלֹהִים לָכֹּךְ אַחֲרָיו וְאִם הַפֶּעַל לָכֹךְ אַחֲרָיו וְלֹא עָנֹה הָעָם אֹתוֹ דְּבַר"²¹. אליהו משתמש בשורש פ.ס.ח שענינו: "הנה הפסח יטה פעם אל רגלו האחד ופעם אל רגלו השני וכן היו ישראל נוטים על שתי המחשבות פעם יאמינו כי ה' לבדו הוא האלוהים ופעם יאמינו כי הבעל הוא האלוהים" (עי"פ הסבר הרלב"ג במקום).

תכונת הדור הייתה חוסר עמוד שידרה וכך גם אחאב. מצד אחד אין תלם בארץ ישראל שלא הקים עליו עבודה זרה והשתחוה לה והיה קודר ואזכרות וכותב עבודת כוכבים תחתיהן, ומצד שני היה לו מטבח כשר למהדרין, שכן כאשר הפרשנים מתחבטים בשאלה, איך יאשיהו המלך אכל בביתו, זה מצד הנאה מסעודת רשע ולא מצד כשרות מטבח²². ועוד מסתבר שהיה תלמיד חכם, שכן מסופר עליו שלמד את ספר ויקרא שמונים וחמש פעמים וחיפש בו חידושים בכל פעם²³. וכן אומר הירושלמי בסנהדרין (פ"י ה"ב): **י"ש** זכות שתולה לשלש שנים מאחאב - וישבו שלש שנים אין מלחמה בין ארם ובין ישראל", אמר רבי יוסי נאמר כל אותן שנים עשר חדש היה עסוק במצוות וכל אותן שתי שנים היה עסוק בתורה...".

הרב ראובן מרגליות זצ"ל מציין שהבעיה של אחאב ושל הדור לא היתה בפריקת עול תורה ומצוות (מרגליות הים עמ"ס סנהדרין ח"ב עמ' פח): **"...הנביאים** לא הוכיחו את העם על חוסר אמונה כי אם על אמונתם בהבלי שוא, כי המון העם לא יכלו לשחרר נפשם מהלך רוח העמים אשר סביבותיהם ולעמוד על מושג היחוד האמיתי... ואלו המשתבשים

17. שכן חז"ל דורשים לגנאי מידה זו "אמר רב נחמן מנוח עם הארץ היה דכתיב וילך מנוח אחרי אשתו... אלא אחרי

דבריה ואחרי עצתה" (ברכות ס"א ע"א, עירובין י"ח ע"ב).

18. מלכים א' יח, כא.

19. עיין שו"ת מנחת יצחק ח"ג סי' ע"ג וכן בשו"ת קול מבשר ח"א סי' י"ז ועוד.

20. סנהדרין ק"ג ע"ב.

בדעות קיימו בפועל המצוות המעשיות, אחאב וסיעתו חזינן בהו דעובדי עבודה זרה היו... הרי לפנינו מומר לעבודה זרה אשר המטבח בביתו כשר למהדרין עד שגם הנביא האלהי יכל היה ליהנות משולחנו, גם אלו אשר הגשימו... הם הניחו תפילין, אכלו מצה שמורה בפסח וכדומה... ולא התרשלו כלל בקיום מצוות התורה...".

ובכל זאת נשארו עדיין כמה שאלות שלא נפתרו: ומה פשר הסתירה לכאורה לענין גזר דינו של אחאב בין המשנה בסנהדרין (צ' ע"א): "שלשה מלכים אין להם חלק לעולם הבא: ירבעם, אחאב ומנשה", לבין הגמרא שאומרת (ק"ד ע"ב): "דורשי רשומות היו אומרים: כולם באין לעולם הבא". אם גזר דינו היה שאין לו חלק לעולם הבא, הרי ראינו שאחאב עשה תשובה, אם כן מדוע תשובתו לא התקבלה?

מדיניות החוץ של אחאב

עד כה עסקנו במדיניות הפנים של אחאב כלפי העם. ברם, דמות אחרת לגמרי מצטיירת לנו כאשר אנו מתבוננים בדמותו במדיניות החוץ, כלפי אומות העולם באותם ימים.

מלחמות ארם:

מתוך עיון בפרקי המלחמה של אחאב, מתברר שכבוד האומה חשוב לאחאב ביותר. הוא לא מוכן להוריד את הראש ולהיכנע גם כאשר מאימת עליו אומה שמלכה מודיע לו שכל העפר בשומרון לא יספיק כדי לתת מקום לדרוך לכל הצבא שלו²⁴. אחאב חשש בתחילה לצאת למלחמה כי לא האמין שיעשה לו נס בשל חטאיו²⁵, ברם, זכה אחאב ובכל זאת נעשה נס על ידיו לא מצד זכותו אלא כדי לקדש שם שמים וכדי לחזק אותו ואת העם באמונה, הן במלחמה הראשונה - כי "...הִנְנִי נִתְּנוּ בְּיַדְּךָ הַיּוֹם

21. מלכים א' כ, י: "וַיִּשְׁלַח אֱלֹהֵי בְּנֵי הַדָּד וַיֹּאמְרוּ כֹה יַעֲשֶׂנוּ לִי אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסֵפוּ אִם יִשְׁפֹּק עֲפָר שְׂמֶרֶן לְשַׁעֲלִים לְכָל הָעָם אֲשֶׁר בְּרָגְלָי".

22. "לפי שהיה עובד גילולים והקב"ה עושה עם ישראל נס, חש אחאב שלא יעשה הקב"ה נס אם יהיה שם" (לשון הרד"ק במקום)

וַיִּדְעָתָּ כִּי אֲנִי הִי' ²⁶, ובמלחמה השניה: "יַעַן אֲשֶׁר אָמְרוּ אַרְם אֱלֹהֵי הָרִים הִ' וְלֹא אֱלֹהֵי עַמֶּקִים הוּא וְנִתַּתִּי אֶת כָּל הַקְּמוֹן הַגָּדוֹל הַזֶּה בְּיַדְךָ וַיִּדְעֶתְם כִּי אֲנִי הִ' " ²⁷.

כאשר אחאב יוצא למלחמה אין הוא עומד בסוף ומשקיף על המערכה או כמלך הנותן הוראות מלמעלה, אלא הוא יוצא בקו הראשון של המערכה. מתברר שבניגוד לחולשה המנהיגותית שציינו לעיל, כלפי חוץ אחאב הוא מנהיג חזק שיוצא בראש העם ומוליך אותו בעוז.

במלחמה השלישית עם בן הדד הוא ויהושפט מלך יהודה מתעלים מעל לסכסוכי ממלכות ישראל ויהודה ומתאחדים ביניהם למלחמה ²⁸. אחאב ויהושפט יוצאים למלחמה משותפת מול ארם במטרה להחזיר את רמות גלעד לשלטונה של ממלכת ישראל. באותה מלחמה מתגלית גדולתו של אחאב. אחאב נפצע במלחמה זו וכדי לא להפיל את רוח העם שיראו שמלכם נפגע במלחמה, הוא נשאר לדמם למוות במרכבתו. בזכות מעשה אמיץ זה של אחאב זכה שישוו את הספדו להספדו של יאשיה מלך יהודה, כדברי הגמרא במועד קטן (כ"ח ע"ב): "**ביום** ההוא יגדל המספד בירושלים... כמספדא דאחאב בן עמרי דקטל יתיה הדדרימון בר טברימון וכמספד דיאשיה בר אמון... ומה אחאב מלך ישראל שלא עשה אלא דבר אחד טוב דכתיב והמלך היה מעמד במרכבה נכח ארם...". ועוד מתארים שבהלוותו יצאו לפניו שלושים ושש אלף חלוצי כתף כמו אצל חזקיה המלך ²⁹.

ברית עם בן הדד:

אחת מהשגיאות הבולטות של אחאב היא כריתת הברית עם בן הדד מלך ארם. כוונתו של אחאב הייתה טובה. שאיפתו של אחאב היתה שעם ישראל יוכל לשבת בשלווה איש תחת גפנו ותחת תאנתו. הוא חשב שעל ידי ברית עם בן הדד יפסק האיום התמידי מצד ארם. אחד מבני הנביאים לא מסיר תוכחתו מאחאב: "...כֹּה אָמַר ה' יַעַן שְׁלַחְתָּ אֶת

23. מלכים א' כ, יג.

24. שם, כ, כח. מעניין שינוי הלשוניות בין שתי המלחמות, שכן המלחמה הראשונה באה להוכיח לאחאב שה' הוא האלוהים "וידעת כי אני ה'" ואילו המלחמה השניה באה בנוסף למטרת קידוש ה' להוכיח לעם שה' הוא האלוהים "וידעתם כי אני ה'", ואכמ"ל.

25. זאת בניגוד לשני המלכים שקדמו להם, אסא ובעשא, שאז נעשה תקדים ביחסי מלכות ישראל ויהודה כאשר אסא עירב לתוך הסכסוך אומה מבחוץ וקרא לבן הדד בן טברמן, אביו של בן הדד מלך ארם הנוכחי, להפר בריתו עם בעשא ולצאת נגדו למלחמה.

26. בבא קמא י"ז ע"א.

אִישׁ חֶרְמֵי מִיָּד וְהִיָּתָה נִפְשָׁךְ תַּחַת נַפְשׁוֹ וְעַמְּךָ תַּחַת עַמּוֹ"³⁰ - זו הייתה טעותו של אחאב. אחאב צריך היה להרוג את צורר היהודים בן הדד אשר הראה בכל תקופת מאבקו נגד עם ישראל שזוהי מלחמה אידיאולוגית, נגד עם ישראל ואלוקיו - "וְעַבְדִּי מִלֶּךְ אָרָם אָמְרוּ אֵלָיו אֱלֹהֵי הָרִים אֱלֹהֵיהֶם עַל כֵּן חָזְקוּ מִמֶּנּוּ וְאוֹלָם נִלְחַם אִתָּם בְּמִישׁוֹר אִם לֹא נִחְזַק מֵהֶם"³¹, והתגובה: "...כֹּה אָמַר ה' יַעַן אֲשַׁר אָמְרוּ אָרָם אֱלֹהֵי הָרִים ה' וְלֹא אֱלֹהֵי עַמְּקִים הוּא וְנִתַּתִּי אֶת כָּל הַקְּמוֹן הַגְּדוֹל הַזֶּה בְּיָדְךָ וַיִּדְעֶתֶם כִּי אֲנִי ה' "³². כוונתו של אחאב הייתה אמנם טובה, אולם טעותו הייתה שהוא אחז במידת הרחמנות יתר על המידה והתקיימה בו אמרתו של רבי יהושע בן לוי (קהלת רבה ז, טז): "כל שהוא רחמן על אכזרים לסוף נעשה אכזר על רחמנים". אחאב שמרסם על בן הדד בסופו של דבר מתאכזר אל אחד מבני עמו, נבות היזרעאלי, על לא עוול בכפו. כל חריגה מהציווי האלוהי מובילה בסופו של דבר לעיוות מוסרי³³. אפשר לראות שאותו מטבע לשון שנאמר בתוכחתו של הנביא על אחאב, "סר וזעף", נאמר גם בפרשה הצמודה לזו, פרשת כרם נבות. תחילה הוא סר וזעף על תוכחתו של בן הנביאים ולבסוף הוא סר וזעף על סירובו של נבות לתת לו את נחלתו. הברית של אחאב עם בן הדד הוכחה כאחיזת עיניים ולא החזיקה מעמד זמן רב עד אשר יצא בן הדד לעוד מלחמה נגד ישראל אשר בה נהרג אחאב.

אחריתו וגזר דינו של אחאב

תשובתו של אחאב:

ראינו לעיל את תשובתו המרשימה של אחאב³⁴, והשאלה המתבקשת היא מדוע לא נמחלו לו עוונותיו? הרי לכאורה אין דבר העומד בפני התשובה. ישנם שני כיוונים בדבר: כיוון ראשון הוא שבאמת בעקבות תשובתו נמחלו לו עוונותיו, אולם דבר אחד עיכב את התשובה מלהתקבל והכריע את דינו וזהו רצח נבות היזרעאלי. הרמב"ם (הלי רוצח ושמירת נפש פי"ד ה"ט) כותב שכאשר עוונותיו של אחאב נסדרו לפני אלהי הרוחות לא היה עוון שיכריע את הכף אלא דמי נבות שנאמר: "וַיִּצְא

27. מלכים א' כ, מב.

28. מלכים א' כ, כג.

29. שם, שם כח.

30. אמרתו הנ"ל של רבי יהושע בן לוי נאמרה בעיקרון על שאול המלך אשר גם הוא ריחם על אגג מלך עמלק ועל הצאן והבקר ובסופו של דבר התאכזר אל נוב עיר הכהנים.

31. עיין פרקי דרבי אליעזר, פרק מ"ג (הוצאת חורב).

הָרוּחַ וַיַּעֲמֵד לְפָנַי ה'..."³⁵, ואמרו חז"ל בסנהדרין (ק"ב ע"ב) שזוהי רוחו של נבות, ואין עבירה שגורמת להשחתת ישובו של עולם כעוון הזה, לכן חמורה היא עד כדי הכרעת כל הדין לכף חובה.

כיוון שני הוא שאחאב פספס את הרגע של התשובה. הרב סולוביצ'יק, במאמרו "קול דודי דופק"³⁶, מביא את ההבדל בין תשובתו של דוד לתשובתו של שאול. דוד המלך לא התמהמה לרגע ומיד עם תוכחת הנביא הוא עושה תשובה - "וַיֹּאמֶר דָּוִד אֶל נָתָן חֲטָאתִי ה' "37. ואילו שאול בזבז רגע אחד יקר, ואחרי שמעו את תוכחת שמואל הוא מתחיל להתווכח עם הנביא: "וַיֹּאמֶר שְׂאוּל אֶל שְׂמוּאֵל אֲשֶׁר שְׁמַעְתִּי בְּקוֹל ה' וְאַל תְּדַרְךְ אֲשֶׁר שְׁלַחְנִי ה' "38. אמנם באותו מעמד הוא גם פותח בידו, אבל וידוי זה לא בא בזמנו הרצוי ולכן נקרעה מלכותו ממנו.

גם אחאב מפספס את רגע התשובה. גם אחאב במקום לקבל את תוכחתו של אליהו חושף במעמד זה את יחסו כלפיו - "המצאתני אויבי". בתחילה עוד אפשר היה לחשוב שהעוינות של אחאב כלפי הנביא היא מתוך דאגתו לעם ישראל כאשר הוא מכנה אותו "עוכר ישראל", אולם עכשיו חושף אחאב את היריבות הזאת כיריבות אישית כאשר הוא מכנה אותו "אויבי". אמנם לאחר מכן מגיעה תשובה, אבל אולי זה היה מאוחר מדי. ובכל זאת, יש ערך מסוים לתשובתו כאשר הרעה לביתו לא תבוא בימיו אלא בימי בנו.

גזר הדין:

דורשי רשומות הם הדורשים פסוקים הסתומים במקרא³⁹. יכולתם של דורשי הרשומות היא לראות את הנקודה הפנימית שלא ניכרת במבט ראשוני. הרב מרגליות בהארותיו על מסכת סנהדרין⁴⁰ מסביר שכשיתגלה אורו של משיח יתגלה אור הרושם. כמו האותיות בספר התורה שגם כאשר הם נמחקים ישנו עדיין איזה רושם על הגוויל, כך הם כל אותם שהגמרא מציינת עליהם שאין להם חלק לעולם הבא,

32. מלכים א כב, כא.

33. מובא בתוך ספרו "איש האמונה" הוצאת מוסד הרב קוק עמ' 76. מאמר זה נמצא במספר מקומות נוספים.

34. שמואל ב' יב, יג.

35. שמואל א' טו, כ.

36. רש"י בברכות (כ"ד ע"א) ד"ה "דורשי רשימות", וכן רש"י על סנהדרין (ק"ד ע"ב).

37. 'מרגליות היס' ח"ב עמ' צ"א.

אעפ"כ דורשי הרשימות יכירו שעוד לא ניתק הקשר לגמרי וגם הם באים לעולם הבא כי לא ידח ממנו נידח⁴¹.

סיכום

נסינו לעמוד על דמותו של אחאב בתור מלך ישראל, אדם פרטי ועל גזר דינו. ראינו אישיות מאוד מורכבת. מצד אחד, רשע יותר מכל מלכי ישראל אשר לפניו, אולם מצד הקשר שלו לעם הוא הראה אומץ רוח ומסירות נפש. הספדו של אחאב מושווה להספדו של משיח בן יוסף⁴². תפקידו של משיח בן יוסף הוא לגלות את כוחותיה הגשמיים של האומה ותפקידו של משיח בן דוד הוא לגלות את כוחותיה הרוחניים של האומה. כמו הקשר של הגוף והנשמה באדם, שם בו צריך הגוף לתת את חלקו הגשמי, אולם הנשמה היא זאת שמושלטת, כך הדבר גם בעם ישראל. תפקידו של שבט אפרים ממנו יוצא משיח בן יוסף הוא לגלות את כוחותיה הגשמיים של האומה, אולם השלטון בסופו של דבר הוא ביד שבט יהודה ממנו יוצא מלך המשיח. באותם ימים נתפרדו הכוחות לשתי ממלכות אולם לעתיד לבוא יתאחדו שוב לעבוד שכם אחד - "והיו לאחדים בידך"⁴³.

אחאב הביא אסון על העם מבחינה רוחנית ומילא את הארץ בנביאי הבעל והאשירה. אולם מנגד הוא הרחיב את הצדדים הגשמיים של העם, הפך את ממלכת ישראל למעצמה כלכלית, בנה עוד ערים בארץ ישראל וגילה מסירות נפש ואומץ רוח במלחמות ישראל.

אומר הרב קוק זצ"ל (מאמרי הראי"ה, "המספד בירושלים, עמ' 97):

"... והנה התכונה של החיבה הלאומית נתגלתה באחאב שחיבב מאוד את ישראל, ואחז במעשה אבותיו עמרי שהוסיף עיר אחת בארץ ישראל, ודורשי רשימות אמרו כולם באים לחיי העולם הבא, "לי גלעד", זה אחאב שנפל בגלעד, שהיה מעמיד פנים

38. תירוץ נוסף מביא הבן יהודע על סנהדרין (צ' ע"א) שעל פי עוצם חטאתם אין הם ראויים לחלק לעולם הבא אולם ע"י ריבוי גלגולים באים הם לעולם הבא.

39. על הפסוק "ביום ההוא יגדל המספד בירושלם כמספד הַדָּדָּךְ רְמוֹן" (זכריה יב, יא) אותו מתרגם יונתן בן עוזיאל "כמספד אחאב יקטל יתיה הדדרמון". דרשו חז"ל בסוכה (נ"ב ע"א) שזהו הספדו של משיח בן יוסף שנהרג.

40. יחזקאל לז, יז.

במלחמה, גם לאחר שנחתו בו החצים, כדי לא להבעית את ישראל. אומץ רוח כזה בא מאהבה יתירה ונפלאה, גם כיבד את התורה מפני שעל כל פנים שמר על כבוד האומה כלפי חוץ, לפני בן הדד... ועם כל זה לא הכיר ערכה של תורה וקדושת ד' יתברך...".